

Politički i vojnički kraj NDH

ANĐELKO MIJATOVIĆ
Zagreb, Republika Hrvatska

Rad prikazuje posljednje dane drugog svjetskog rata u NDH s posebnim naglaskom na političku i vojnu situaciju potkraj 1944. i početkom 1945. godine, te razvoj ratnih događaja tijekom svibnja 1945. godine. Autor donosi i popis najvažnijih objavljenih izvora i literature.

Tema koju sam preuzeo obraditi za ovaj skup kao historiografski pojam vrlo je složena i specifična. O njoj je puno pisano u emigraciji na osnovi svjedočanstava i sjećanja, manje na osnovi dokumentacije koju u najkritičnijem trenutku poraženi nisu ni stvarali, a pobjednici su je stvarali onako kako je njima odgovaralo i na mnoga pitanja u vezi s političkim i vojničkim odlukama, u vezi s vojnim postrojbama, kao i u vezi sudbina velikoga mnoštva pojedinaca neće se moći nikada odgovoriti. Upravo zbog toga potpuna istina, u svim dimenzijama i svim segmentima, o onome što se događalo u vrijeme političkoga i vojničkoga kraha NDH neće biti nikad istražena. Za ovu prigodu koristio sam skoro svu literaturu o Bleiburskoj tragediji koju je objavio gospodin Vinko Nikolić u emigraciji, ali i drugi, te objavljene radove i dokumentaciju koje je stvarao pobjednik.

Političke i ratne prilike u Europi, posebno u njezinomu jugoistočnomu dijelu koncem 1944., pred nastupajućim protuosovinskim savezničkim snagama na svim frontovima: u Italiji od lipnja 1943. godine, u Normandiji od lipnja 1944., zatim u južnoj Francuskoj od kolovoza 1944., opće napredovanje savezničkih snaga u zapadnoj Europi u jesen 1944. koje su koncem godine već bile u Belgiji i Francuskoj na njemačkim granicama, a u Italiji na domak Padske nizine te na istoku napredovanje sovjetske Crvene armije kroz Bjelorusiju i Ukrajinu 1943.–1944., od ljeta 1944. kroz Rumunjsku i Bugarsku, a od jeseni 1944. kroz Transilvaniju, Mađarsku i područje bivše monarhističke Jugoslavije, sve do Beograda, do Češke i Slovačke i Istočne Pruske, utjecale su na političke i ratne prilike i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Svemu tome posebno je pridonio raspad njemačke fronte u Grčkoj i povlačenje njemačkih armija skupine E kroz Makedoniju, Albaniju, Kosovo, Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu prema Zagrebu i dalje kroz Sloveniju prema Austriji i Njemačkoj. Tomu savezničkom vojničkom napredovanju prethodili su i neki politički događaji – sastanci/konferencije savezničkih čelnika: Moskovska konferencija u listopadu 1943.,

Teheranska konferencija u prosincu 1943., konferencija u Dumbarton Oaksu (Dambarton Ouksu) kolovoz-listopad 1944., konferencija u Quebecu (Kvibe-ku) u listopadu 1944. i konferencija u Jalti na Krimu u veljači 1945. na kojima su utvrđeni planovi o završetku rata i odredbe predstojećega mirovnog ugovora.

Sve to pridonosilo je političkim i ratnim prilikama i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj koje se područje sužavalo posebno od jeseni 1944. godine. Do konca 1944. godine, postrojbe su NOVJ-e, uz pomoć istočnih saveznika, osvojile veći dio Srbije, Makedoniju, Crnu Goru, a na području Nezavisne Države Hrvatske, uz oblasti koje su već od prije bile pod partizanskom kontrolom, partizani su, obilno pomognuti od zapadnih saveznika u materijalnim sredstvima, naoružanju i zrakoplovstvom, osvojili obalni dio Južne Hrvatske, pojedina mjesta u unutrašnjosti, jugoistočne i jugozapadne dijelove Bosne i Hercegovine. Pod kontrolom su partizanske snage držale i znatan dio Slovenije.

Početak 1945. uz Njemačku je što se tiče njezinih važnijih europskih saveznika dočekala jedino NDH; Italija je kapitulirala u rujnu 1943., Rumunjska u kolovozu 1944., Bugarska i Finska u rujnu 1944., Mađarska u prosincu 1944. Sredinom ožujka 1945. na njemačkosovjetski front koji se protezao Odrom-Slovačkim Rudnim planinama-Estergom-Blatnim jezerom, uz i kroz područje Nezavisne Države Hrvatske nastavlja se Dravom (od Donjeg Miholjca do njezina ušća, zatim Dunavom do sela Mohova, te rijekom Bosut prema ušću Drine pa dalje crtom Bijeljina - Brčko - Doboj - Sarajevo - Banja Luka - Bosanski Novi - Bihać - Gospić - Karlobag, uz hrvatski i na hrvatskom prostoru dužine 1500 km. Po istraživanjima ministra Vjekoslava Vrančića i glavnoga stožera Hrvatskih oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske generala Fedora Dragojlova, a kojih su rezultati objavljeni 1955., 1956., 1977. i 1990., Hrvatske oružane snage su u tijeku 1944. godine preustrojivane i popunjavane i imale su ukupno pod hrvatskim zapovjedništvom 235.100 ljudi, od čega 171.100 boraca, i pod njemačkim zapovjedništvom 23.000 Hrvata. Ta oružana sila, uz jaku, svakako veću njemačku oružanu silu na području NDH, suprotstaviti će se savezničkim armijama koje će se koncem ožujka 1945. obrusiti na ostatke Nezavisne Države Hrvatske.

Završetku operacija Drugoga svjetskog rata na području bivše monarhističke Jugoslavije u proljeće 1945., uz opće napredovanje saveznika na svim frontovima, prethodila je reorganizacija NOVJ-e u početku 1945. koja je preimenovana u Jugoslavensku armiju, a za konačni obračun s protivnikom - njemačkim, hrvatskim, raznim četničkim skupinama i slovenskim domobran-cima - formirane su četiri armije, I., II., III. i IV., ukupne jačine 287.000 boraca, a koje će pomagati i druge partizanske formacije, kao i sovjetska Crvena armija te Bugarska narodna armija, i dva sastanka u Beogradu savezničkih i partizanskih vojnih zapovjednika - 24. veljače sastanak vrhovnoga komandanta Jugoslavenske armije maršala Josipa Broza Tita i zapovjednika savezničkih snaga u Italiji feldmaršala Harolda Aleksandra (Herolda Aleksandra), te koncem ožujka sastanak Tita i zapovjednika četiriju jugoslavenskih armija kada je stvoren plan tih operacija. Po tom planu trebalo je probiti hrvatskonjemačku obranu u Srijemu te desnim krilom napredovati uz Dravu i Savu prema Ko-

ruškoj, a lijevim krilom od Sjeverne Dalmacije i Like napredovati uzduž Jadranske obale prema Rijeci i Trstu. Da bi se privuklo protivničke snage, odlučeno je da sa završnim operacijama počne četvrta Jugoslavenska armija pod zapovjedništvom generala Petra Drapšina, iz sjeverne Dalmacije i Like koja je od 20. ožujka do sredine travnja u tzv. ličkoprimorskoj operaciji probila njemačkohrvatsku obranu u Lici, zauzela Bihać, Karlobag, Gospić, Pag, Otočac, Senj, Ogulin, Rab, Novi i Crikvenicu. Istovremeno su tri partizanska korpusa i više brigada napali Sarajevo 28. ožujka i osvojila ga 6. travnja, a njemačko hrvatske oružane snage prisilile na povlačenje prema Slavanskom Brodu. Istovremeno, dok se vode borbe za Sarajevo, Druga jugoslavenska armija pod zapovjedništvom generala Koče Popovića 5. travnja od Tuzle je krenula prema Doboju. Kao uvod u proboj Srijemskoga fronta partizanska Južna operativna skupina armija zauzela je noću 2./3. travnja Bijeljino, zatim čitavu Semberiju, te Brčko, Orašje i Bosanski Šamac i do 12. travnja s dvije divizije kraj Brčkog forsirala Savu, zauzela položaje između Save i Vrbanje, nasuprot Županji i Gradištu, gdje se spojila s dvije partizanske divizije tzv. bosutske operativne skupine. Druga Jugoslavenska armija je 5. travnja počela nastupati prema Doboju dolinom rijeke Spreče i presjekla povlačenje njemačkohrvatskih oružanih snaga dolinom Bosne, Dobjo je zauzela 17. travnja, nastupajući dalje kroz Posavinu prema Slavanskom Brodu. Njemačkohrvatsku obranu na Srijemskom frontu probila je Prva jugoslavenska armija pod zapovjedništvom Peke Dapčevića 12. travnja, nastupajući dalje prema Vukovaru, Vinkovcima, Županji i Slavanskom Brodu. Noću 11./12. travnja Treća Jugoslavenska armija pod zapovjedništvom generala Koste Nada kod Osijeka je forsirala Dravu, ali je bila odbačena, te je sljedeće noći opet forsirala Dravu i Dunav, napredujući zatim uzduž Drave, nakon što je zauzela Osijek, Donji Miholjac, Našice, Viroviticu (25. travnja) i dalje. Druga Jugoslavenska armija je 19. travnja zauzela Bosanski Brod i 20. travnja forsirala je Savu, 23. travnja zauzela Bosansku Gradišku, napredujući dalje prema Pounju. Po direktivi Generalštaba iz Beograda Četvrta jugoslavenska armija do 29. travnja okružuje Rijeku i dalje nastupa prema Trstu smjerom Ilirska Bistrica-Divača-Trst koji je osvojila 1.-3. svibnja. Isti je dan formiran Motorizirani odred koji je upućen prema Koruškoj smjerom Ajdovščina-Gorica-Tolmin-Kranjska Gora-Vilah (Beljak)-Klagenfurt (Celovec), gdje se treba povezati s Trećom Jugoslavenskom armijom koja je nastupala uz Dravu, radi presjecanja odstupnice njemačkim armijama koje su se povlačile prema Koruškoj i dalje prema Njemačkoj.

I na europskim ratištima opće je napredovanje saveznika - 13. travnja, dan nakon probijanja Srijemskog fronta i forsiranja Drave i Dunava, snage zapadnih saveznika prešle su rijeku Labu i sovjetske su snage isti dan ušle u Beč što je sve utjecalo i na zbivanja na preostalom prostoru Nezavisne Države Hrvatske. Pred nastupajućim partizanskim armijama njemačkohrvatsko zapovjedništvo nastoji uspostaviti nove obrambene položaje na istočnim obroncima Bilogore (Drava-Stari Gradac-Radotić-Zrinska-Grubišno Polje) - rijekom Ilovom i prema donjem toku Une (Vukovje-Jasenovac), pod operativnim zapovjedništvom štaba 21. njemačkoga korpusa.

U tim odlučnim trenucima po održanje NDH, radi uspješnije obrane došlo je i do preustrojanja Hrvatskih oružanih snaga koje su grupirane u pet zborova (korpusa): Prvi zbor pod zapovjedništvom generala Ante Moškova, s operativnim područjem Varaždin–Koprivnica; Drugi zbor pod zapovjedništvom generala Vjekoslava Luburića, s operativnim djelovanjem Sunja–Sisak–Petrinja; Treći zbor pod zapovjedništvom generala Artura Gustovića, s operativnim područjem oko Ivanićgrada; četvrti zbor pod zapovjedništvom generala Josipa Metzgera s područjem djelovanja oko Dvora na Uni i Peti zbor pod zapovjedništvom generala Ivana Herenčića s područjem djelovanja Karlovac–Gospić.

U borbama 26.–29. travnja postrojbe partizanske Treće jugoslavenske armije ugrozile su tu njemačkohrvatsku obrambenu liniju između Drave i Bilogore, prisilivši na povlačenje 15. kozački korpus i njemačku 11. zrakoplovnu diviziju na obrambenu crtu Ludbreg–Varaždinske Toplice. Postrojbe Prve Jugoslavenske armije forsirale su 25. travnja Ilovu u predjelu Tomašica–Hrastovec, a 26.–27. travnja forsirale su Ilovu kraj Klokočevca i istovremeno napredovale sjeverno od Moslavačke gore u područje oko Ivanićgrada i ugrozili prometnicu prema Zagrebu, a 30. travnja Treća je armija nastupala od Grubišina Polja prema Banovoj Jarugi. Druga Jugoslavenska armija 27./28. travnja osvojila je Bosansku Dubicu, zatim forsirala Unu, zauzela Hrvatsku Dubicu, Kostajnicu, 6. svibnja osvojila Sunju, Petrinju, Sisak i izbila na prometnicu Karlovac–Zagreb. Istovremeno partizanske su divizije ovladale Tounjem, Ogulinom i Vrbovskim i 30. travnja stigle do Karlovca.

Na posljednjoj njemačkohrvatskoj obrambenoj liniji na tzv. Zvonimirovoj liniji koja se je od Karlovca protezala prema Dugom Selu, Vrbovcu, Križevcima, Koprivnici i prema Dravi gdje se dalje vezala na položaje Druge njemačke tenkovske armije koja je u Mađarskoj kraj Nađ Kanjiže štitila nalazišta nafte, raspoređene su bile: u okolici i južno od Koprivnice njemačka 11. zrakoplovna i 22. pješaka divizija, hrvatski 1. zbor, zatim njemački XXI. planinski zbor i 181. divizija, III. i II. zbor, pred Dugim Selom nalazila se njemačka 41. divizija, odatle prema zapadu nalazio se XV. planinski zbor, 107. lovačka divizija, 7. SS-divizija i 372. hrvatskolegionarska divizija te hrvatski IV. i V. zbor, oko Rijeke nalazio se 97. njemački korpus s dvije pješačke hrvatsko – legionarske divizije i nešto pripadnika njemačkoga zrakoplovstva i mornarice, opkoljene već 29. travnja. Treća Jugoslavenska armija osvojila Koprivnicu 5. svibnja, Ludbreg 6. svibnja, Varaždin, Varaždinske Toplice i Križevce 7. svibnja, a Prva Jugoslavenska armija ovladala je područjem Čazme i Kutine. U borbama 1.–7. svibnja partizanske postrojbe zauzele su Karlovac, Zagreb, 8. svibnja.

Svakako pod utjecajem prikazanih ratnih prilika u Hrvatskoj, praćenih općim povlačenjem njemačkih postrojbi, nedostatkom streljiva i naoružanja, ali i ratnih zbivanja u samoj Njemačkoj – 25. travnja opkoljen je Berlin, a 30. travnja Hitler je izvršio samoubojstvo, političko i vojno vodstvo NDH, na čelu s poglavnikom dr. Antom Pavelićem, iako je bez obzira na pojedina suprotna mišljenja, na primjer puč Lorković-Vokić, glavno političko vodstvo Nezavisne Države Hrvatske u čitavomu tijeku rata bilo u uvjerenju da će Njemačka dobiti rat i u takvom uvjerenju vodilo hrvatsku politiku, 1. svibnja 1945. razmatra mogućnost povlačenja Hrvatskih oružanih snaga i hrvatskoga pučanstva koje su tih mjeseci, po nekim tvrdnjama, u Zagrebu učetverostručili hrvatski prog-

nanici – njih više od 500.000, iz područja koje su osvojile partizanske postrojbe, prema Istri i dalje u sjevernu Italiju gdje bi se predali zapadnim saveznicima. Od toga plana odustalo se zbog nagloga prodora tih dana prema Rijeci i Trstu četvrte Jugoslavenske armije.

Kad je 2. svibnja general Löhr, od 26. ožujka vrhovni zapovjednik Jugostoka, saznao da su se tih dana u Caserti sa savezničkim predstavnicima vodili pregovori o predaji njemačke vojske u Italiji koja je trebala stupiti na snagu upravo taj dan i pred sve većim partizanskim nadiranjem prema Karlovcu, isti je dan obavijestio poglavnik Pavličić o nemogućnosti obrane Zagreba i o povlačenju njemačkih postrojbi prema Sloveniji i Austriji. U takvim prilikama Vlada NDH je na noćnoj sjednici 3./4. svibnja odlučila uputiti Memorandum zapadnim saveznicima s pozivom da savezničke snage uđu u Hrvatsku i za izaslanika hrvatske državne vlade određen je ministar Vjekoslav Vrančić s kapetanom bojnog broda Androm Vrkljanom. Pokušaj dr. Vladimira Košaka, po Pavelićevim uputama, da se 4. svibnja u Flensburgu pridruži pregovorima njemačkoga ministra vanjskih poslova grofu Šverin – Krosinu sa zapadnim saveznicima i da zastupa interese Nezavisne Države Hrvatske ostali su bezuspješni. Međutim, kad je zapovjednik njemačkih oružanih snaga general Aleksander Loehr 4. svibnja obavijestio zapovjedni stožer Hrvatskih oružanih snaga o povlačenju njemačkih postrojbi prema Sloveniji i Austriji i vlada NDH, u Pavelićevoj nazočnosti, 5. svibnja donosi odluku o povlačenju Hrvatskih oružanih snaga i hrvatskoga pučanstva prema Sloveniji i dalje u Korušku, misleći da će ih tamo prihvatiti zapadni saveznici i da će uskoro, što je onda izgledalo vrlo mogućim zbog ideoloških razlika i razmimoilaženja između zapadnih saveznika i istočnih saveznika, koji su svugdje nastupali dosta brutalno i uvodeći komunizam u osvojenim područjima, pa će se vodstvo NDH s vojskom i izbjeglim pučanstvom ubrzo vratiti u domovinu kao saveznici u tom ratnom sukobu zapadnih saveznika i kao osloboditelji Hrvatske od jugokomunizma. Do toga dana područje NDH svedeno je na područje koje je obuhvaćalo Varaždin, Krapinu, Ivaničgrad, Zagreb, Samobor, Petrinju, Karlovac. Isti je dan počelo povlačenje pozadinskih i pričuvnih službi. Hrvatska je vlada, s visokim državnim funkcionarima, s crkvenim dostojanstvenicima i s predstavnicima kulturnog života na put krenula 6. svibnja, kroz Dravograd je prema Klagenfurtu prošla 7. svibnja. Vladi u Koruškoj trebao se pridružiti i poglavnik Ante Pavelić koji je Nove Dvore kraj Zaprešića napustio 7. svibnja u 18,15 sati. U noći 7./8. svibnja generalpukovnik Löhr telefonski je izvijestio Pavelića u Rogaškoj Slatini o njemačkoj bezuvjetnoj kapitulaciji i prepustio mu operativno zapovjedništvo nad Hrvatskim oružanim snagama. Isti je dan, tj. 8. svibnja, na sjednici Glavnoga ustaškog stana u Rogaškoj Slatini odlučeno i svim postrojbama Hrvatskih oružanih snaga naređeno da se povlače, po vlastitom nahođenju, prema Sloveniji i prema Koruškoj i da se predaju samo savezničkim postrojbama, jer se držalo da će hrvatsko vodstvo uspjeti pregovorima sa zapadnim saveznicima u vezi s primitkom hrvatske vojske i civila i da ih neće izručiti jugoslavenskim partizanima.

Smjer povlačenja Hrvatskih oružanih snaga, hrvatske vlade i hrvatskoga pučanstva kretao se prometnicama: Zagreb–Rogatec–Celje (116 km) i Zagreb–Zidani Most–Celje (157 km) pod zapovjedništvom generala Josipa Metzgera – II., III. i IV. zbor; Varaždin–Rogatec–Celje (106 km) pod zapovjedništvom

generala Ante Moškova – I. zbor i Karlovac–Samobor –Zidani Most–Celje (124 km) pod zapovjedništvom generala Ive Herenčića – V. zbor.

Od Celja hrvatska izbjeglička kolona je kretala, uglavnom, u dva smjera – prema Dravogradu i prema Mariboru.

Posljednje hrvatske postrojbe Zagreb su napustile 8. svibnja, ali su se još 9. svibnja vodile žestoke borbe s partizanima sjeveroistočno od Zagreba i po Zagrebačkoj gori. Zalaznica toga hrvatskog povlačenja, u Celje je stigla 9. i 10. svibnja. Pri prolazu kroz Zidani Most hrvatsku su zalaznicu napali slovenski partizani 9. svibnja, ali su ih odbacile postrojbe Hrvatskih oružanih snaga pod zapovjedništvom generala Bobana i generala Luburića. Te će postrojbe, uz velike gubitke, osiguravati i dalje povlačenje hrvatske kolone koje se glavnina, oko 150.000 vojnika i civila, 9. svibnja nalazi u Celju, gdje je na periferiji grada izložena partizanskim napadima. Budući da su isti dan Nijemci u Celju kapitulirali pred partizanima, što je otežalo probijanje hrvatskoj izbjegličkoj koloni kroz celjsku dolinu i dalje. U Celju su 9. svibnja o slobodnom prolazu kroz Sloveniju s tamošnjim partizanskim civilnim i vojnim vodstvom pregovarali hrvatski generali Herenčić, Servatzy, Tomašević, Metikoš te pukovnik Crljen, i dr. o čemu je potpisan i ugovor. Budući da je izgubljena veza s glavnim zapovjedništvom hrvatske kolone u povlačenju, u Celju je koloni od 190–220.000 hrvatskih vojnika i civilnoga pučanstva formirano novo zapovjedništvo na čelu s generalom Ivanom Herenčićem i vojničkim vijećem koje su sačinjavali nazočni generali i glavnostožerni časnici. Dok ta kolona iz Celja kreće 10. svibnja prema Slovenjgradu i Dravogradu, izložena stalnim partizanskim napadima i velikim gubicima, Treća jugoslavenska armija osvojila je Maribor, zarobila 50.000–60.000 Hrvata vojnika i civila i presjekla hrvatskim izbjeglicama tu odstupnicu prema Austriji. Tada se već u okolici Klagenfurta, po nekim procjenama, nalazi 50.000 Hrvata, 20.000 ih se nalazi na putu od Dravograda prema Klagenfurtu, Pavelić je već bio blizu Judenburga u Austriji. Glavnina kolone pred Dravograd je stigla 11. svibnja. Isti su dan u Guštanju (Ravne na Koroškem) hrvatski izaslanici, predvođeni generalom Štancerom, sa slovenskim partizanima pregovarali o prolazu prema Poljanama i Bleiburgu ali bez ikakva uspjeha. I u Dravogradu su 11. i 12. svibnja svibnja hrvatski izaslanici vodili pregovore s bugarskim i partizanskim zapovjednicima o prolazu kroz Dravograd, ali također bez uspjeha. Zapovjedništvo Hrvatskih oružanih snaga na sektoru Koroške i Štajerske uputilo je 13. svibnja memorandum saveznicima tražeći zaštitu za 200.000 hrvatskih vojnika i pola milijuna hrvatskoga pučanstva te za 15.000 pripadnika Crnogorske narodne vojske i 20.000 crnogorskoga pučanstva, pristaša crnogorskoga separatista dr. Sekula Drljevića. Noću od 12. na 13. svibnja zatvoreni su dravogradski mostovi u potpunosti i Hrvatima je upućen ultimatum s pozivom na predaju do 10 sati 13. svibnja. Nakon isteka ultimatum, partizani napadaju hrvatske postrojbe i borbe se vode svim oružjima i oruđima. Isti dan podvečer 8. hrvatska divizija pod zapovjedništvom pukovnika Franc Sudara dva puta osvaja mostove, željeznički i kolni, ali ih ne uspijeva održati. Pred zoru 14. svibnja dvije hrvatske oružničke postrojbe uspjele su osvojiti mostove, potisnuti protivnika na lijevu dravsku obalu, čak po operativnom dnevniku 40. slavonske divizije i istjerati iz grada, ali su tada u borbu stupile i bugarske postrojbe topništvom i u pomoć pristigla Omladinska brigada iz Maribora, ugrozila položaje hrvatskih postrojbi i prisilila ih na povlačenje.

Budući da su slovenske partizanske snage i pripadnici 51. vojvodanske divizije priječili put hrvatskoj koloni preko Ravna i Prevalja prema Bleiburgu, hrvatske su postrojbe predvođene generalom Bobanom razbile 14. svibnja taj partizanski обруч, prešle današnju austrijskoslovensku granicu i isti dan, s velikim brojem hrvatskoga pučanstva, stigle na polje pred Bleiburgom i srele se s postrojbama 38. britanske brigade Petog korpusa Osmе savezničke armije, pod zapovjedništvom generala Patrika Scota.

Pregovori o predaji hrvatske izbjegličke kolone britanskim postrojbama započeli su u mjestu Hrustu 14. svibnja, nastavljani isti dan u Bleiburgu, a završeni su s teškim posljedicama po hrvatsku vojsku i hrvatsko pučanstvo pregovorima 15. svibnja u obližnjem dvorcu grofa Thurna. Iako su hrvatski pregovarači general Herenčić, general Servatzy i pukovnik Crljen nastojali uvjeriti britanskoga generala Scota u opravdanost i nužnost prihvatanja hrvatskih izbjeglica, svi njihovi argumenti bili su uzaludni, nego su jednostavno, u drugom dijelu pregovora, bili prepušteni volji dvojice partizanskih pregovarača – pukovnicima Milanu Basti, komesaru 51. vojvodanske divizije, i Ivanu Kovačiću, zapovjedniku slovenske partizanske 14. divizije, koji su Hrvatima ostavili svega jedan sati na raspolaganju da bi se mogli pripremiti za organiziranu predaju jugoslavenskim partizanima. Petnaest minuta nakon toga roka počeli su pucaati. Još im je i britanski general ponudio oružanu pomoć. Pokušaj hrvatskih pregovarača da rok predaje produže za 24 sata, general Scot predlagao je dva sata, ali bez uspjeha. Kakve su se sve drame tada događale na Bleiburskom polju, pojedinačne, obiteljske i nacionalne, teško je opisati i predočiti, svakako najstrašnije što ih jedno ljudsko biće može doživjeti. Nakon saznanja da se moraju predati protivniku s kojim su četiri godine ratovale elitnije hrvatske postrojbe i pojedine skupine odlučile su se na proboj preko Karavanki, dublje u Austriju, što je mnogima i uspjelo. Predaja oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske i hrvatskoga izbjeglog pučanstva na Bleiburskom polju počela je iza 16 sati 15. svibnja, nakon što su bili izloženi partizanskoj unakrsnoj vatri s okolnih brežuljaka, i dovršena je 16. svibnja, kada su svi zarobljeni, u pješćim kolonama ili pak željeznicom usmjereni i vraćeni u Jugoslaviju, zatim velikim dijelom masakrirani u Sloveniji, ili pak u velikim skupinama upućeni, bez hrane i vode, dugim i dalekim ubrzanim marševima kroz Sloveniju i diljem Hrvatske, prema Bosni i Hercegovini, Srbiji, Makedoniji, Kosovu i Crnoj Gori, izloženi likvidacijama na najbezobzirnije i najokrutnije načine. Pojedine postrojbe i veće i manje skupine Hrvatskih oružanih snaga probijati će se kroz Hrvatsku i Sloveniju, s više ili manje uspjeha, prema Austriji i sljedećih dana i mjeseci. Neki pojedinci i skupine nastojat će pružati otpor komunističkoj vlasti i više godina. Jedna od tih skupina, oko 10.000 hrvatskih boraca iz Posavine i Slavonije, predvođeni braćom Ivanom i Petrom Rajkovačićima, odlučila je ne povlačiti se prema Zagrebu nego je 19. travnja zaposjela obrambene položaje na ušću Bosne u Savu prctvorivši Odžak i okolna 24 sela i zaseoka u jedno obrambeno uporište koje će se održati, unatoč napadima najelitnijih brigada Jugoslavenske armije, s topništvom, tenkovima i zrakoplovstvom sve do 25. svibnja, 16 dana nakon što je službeno završio II. svjetski rat u čitavoj Europi.

Politički kraj Nezavisne Države Hrvatske počinje trenutkom kada njezino političko vodstvo i političke institucije napuštaju državni teritorij, nastupa trenutkom uhićenja hrvatske vlade u Koruškoj i prestankom djelovanja u pot-

punosti njezinih državnih i političkih institucija, a njezin vojnički kraj, bez obzira na junaštvo pojedinaca i skupina nastupio je na Bleiburskom polju kada je hrvatska vojska kao institucija prisiljena na predaju.

Iako su pripadnici NOVJ-e, odnosno Jugoslavenske armije i komunističke vlasti, činile zločine nad svim svojim stvarnim i mogućim protivnicima u tijeku Drugoga svjetskoga rata, u pobjednosnom napredovanju u proljeće 1945. i nakon zarobljavanja vojnih i civilnih pripadnika hrvatskoga naroda oko sredine svibnja, upravo to zarobljavanje hrvatske vojne institucije i bezobzirno likvidiranje velikoga mnoštva pripadnika Hrvatskih oružanih snaga i civilnoga pučanstva u kolonama smrti od Bleiburga do istočnih i južnih jugoslavenskih granica, u svijesti hrvatskoga čovjeka posebno je pridonijelo pojmu Bleiburga (u hrvatskom narodu prije se to odnosilo na Sloveniju gdje su izvedene najstrašnije likvidacije zarobljenika) kao pojmu zločina prema hrvatskomu narodu, kao simbolu najstrašnijega hrvatskoga stradanja, simbolu masovne fizičke i političke i svake druge likvidacije hrvatskoga naroda općenito.

LITERATURA

1. Oton Knezović, *Pokolj hrvatske vojske 1945.* (Dokumenti o zvjerstvima Srba nad Hrvatima), Chicago, 1960.
2. Milan Basta, *Rat posle rata. Pavelićevi generali se predaju*, Zagreb, 1963.
3. Ernest Bauer, General Lühr i kapitulacija njemačke vojske pred Bleiburgom, *Hrvatska revija*, XX./1970., 4, 741–756.
4. Ivan Babić, Moja misija kod saveznika godine 1944., *Hrvatska revija – Jubilarni zbornik 1951.–1975.*, München–Barcelona, 1976., 240–279;
5. Danijel Crljen, n.dj., 280–311; *Bleiburška tragedija hrvatskoga naroda*, uredio Vinko Nikolić, München, 1976.
6. Kosta Nađ, *Pobeda*, Zagreb, 1980.
7. Isti, *Druže Tito, rat je završen 15. maja*, Zagreb, 1985.
8. Bogdan Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, Zagreb, 1986.
9. *Za pobjedu i slobodu. Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije. Učesnici govore*, (zbornik radova sa znanstvenog skupa 23.–24. travnja 1985. u Beogradu), Beograd, 1986.
10. *Bleiburg: uzroci i posljedice. Spomen zbornik četrdesete godišnjice tragedije*, priredio Vinko Nikolić, München–Barcelona, 1988.
11. *Bleiburg*, knjiga skupine autora, uredio Marko Grčić, Zagreb, b.o.g.
12. Boris Vlašić – Aleksandar Vojinović, *Križni put*, Zagreb, 1991.
13. Nikolaj Tolstoj, *Ministar i pokolji. Bleiburg i Kočevski Rog 1945.*, Zagreb, 1991.
14. Franz Schraml, *Hrvatsko ratište*, Zagreb, 1993.
15. Božo Vukoja, *Hrvat žive vjere. Križni put hrvatskog svećenika i njegova naroda*, Crnac, 1994.
16. Vinko Nikolić, *Tragedija se dogodila u svibnju*, II. izd., Zagreb, 1995.
17. Ivo Rojnica, *Susreti i doživljaji. Razdoblje od 1938. do 1975. u mojim sjećanjima*. Knjiga prva: 1938.–1945., II. izd., Zagreb, 1995.
18. *Spomenica povodom 50-te obljetnice Bleiburga i Križnog puta 1945.–1995.*, uredio Mirko Valentić, Zagreb, 1995. i dr.

S U M M A R Y

POLITICAL AND MILITARY END OF THE INDEPENDENT
STATE OF CROATIA

The author presents the last days of the World War Two in the Independent State of Croatia, with a special emphasis on political and military situation at the end of 1944 and beginning of 1945, as well as the development of war situation in May 1945. The list of the most important published sources and literature is also included.